

ΑΝΤΙΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΑΝΤΙΦΑΣΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΠΡΟΣΤΑΤΕΥΤΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΚΟΥ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΥ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Γ. ΘΕΟΦΑΝΟΠΟΥΛΟΥ

Η
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΤΗΣ
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

«Υπόθεσις μὲν οὖν τῆς
δημοκρατικῆς πολιτείας
ἐλευθερία».

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

ΑΘΗΝΑΙ 1935

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΑΝΤΙΣΟΦΙΑΙΣΤΙΚΗ ΑΝΤΙΦΑΣΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΠΡΟΣΤΑΤΕΥΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΟΥ ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΚΟΥ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΥ

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΤΗΣ
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΥΠΟ
ΝΙΚΟΛΑΟΥ Γ. ΘΕΟΦΑΝΟΠΟΥΛΟΥ

*«Ἡ δημοκρατία εἶναι εὐαγγελικῆς
φύσεως . . . . ἔχει ὡς κινήτηριον
δύναμιν τὴν ἀγάπην».*

ΜΙΕΡΕΟΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ : Σ. ΓΑΛΗΝΑΚΗ, Γ. ΒΑΛΛΙΑΝΑΤΟΥ

1935

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Είναι αδύνατον νὰ πραγματευθῆ κανεὶς ἐκτενῶς τὸ ζήτημα τῆς Φιλοσοφίας τῆς Δημοκρατίας εἰς μίαν μικρὰν μελέτην.

Σήμερον ὅμως τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα τῆς χώρας μας ἐτέθη ὑπὸ ἀμφισβήτησιν χάριν μιᾶς ὑπὸ τοῦ βασιλικοῦ θεσμοῦ κεκαλυμμένης δικτατορίας.

Ἐπειδὴ δὲ ὅτι ἐλέχθη ὑπὲρ τοῦ φιλελευθέρου δημοκρατικοῦ θεσμοῦ εἶναι κάτι τὸ τετριμμένον καὶ δογματικόν, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ παραθέσωμεν καὶ τὴν κριτικὴν ἄποψιν τοῦ Ἐπιστημολογικοῦ μας Φιλελευθερισμοῦ.

Δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι ὁ μορφωμένος ἀναγνώστης, ὁ γνωρίζων καλῶς τὴν σχετικὴν ξένην βιβλιογραφίαν, θὰ ἀντιληφθῆ ἀμέσως τὸ πρωτότυπον τῆς παρούσης πραγματείας μας.

Ν. Γ. ΘΕΟΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

Αὐγουστος 1935.

Ἡ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

«Ὁ ἄνθρωπος εἶναι πλασμένος ἐλεύθερος, εἶναι ἐλεύθερος,
Καὶ ἐὰν ἤθελε γεννηθῆ μ' ἀλύσεις,
Μὴν ἀφίνετε νὰ σᾶς πλανᾷ ἡ κραυγὴ τοῦ ὄχλου,
Οὔτε ἡ κατάχρησις τῶν ἐμμανῶν μωρῶν!
Πρὸ τοῦ δούλου, ὅταν τὰς ἀλύσεις θραύῃ
Πρὸ τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου μὴ τρέμετε».

ΣΙΛΛΕΡ

Εἶναι δύσκολον νὰ πείσης τοὺς συνανθρώπους σου ὅτι διὰ νὰ ἀποδείξῃ κανεὶς ὅτι ἕνα πράγμα εἶναι ποιοτικῶς ἀνώτερον ἐνὸς ἄλλου, ἀπαιτεῖται φιλοσοφικὴ γνῶσις ἀμφοτέρων τῶν πραγμάτων. Ἄλλωστε, μόνον ἡ φιλοσοφικὴ ἐπιστημολογικὴ κριτικὴ πραγματεύεται τὰς ποιότητας, ἐνῶ αἱ διάφοροι ἐπιστῆμαι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, περιορίζονται εἰς τὰς ποσοτικὰς διαφορὰς μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀντικειμένων των. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες φιλόσοφοι φαίνεται ὅτι τὸ ἐγνώριζον αὐτό, καὶ δι' αὐτὸν τὸν λόγον εἰς ζητήματα ἠθικῆς φύσεως (ὡς τῆς ἡδονῆς, τῆς εὐδαιμονίας, τῆς εὐτυχίας κτλ.) περιορίζοντο εἰς τὴν ποιοτικὴν διάκρισιν αὐτῶν. Ὁ ἀρχαῖος ὁμως ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἦτο κατ' ἐξοχὴν «ποιοτικὸς πολιτισμὸς», ἐνῶ ὁ μηχανοποιητικὸς εὐρωπαϊκο-ἀμερικανικὸς πολιτισμὸς τῆς νεωτέρας ἐποχῆς εἶναι κατ' ἐξοχὴν «ποσοτικὸς» πολιτισμὸς.

Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ μᾶς φαίνεται παράξενον, ὅτι μέχρι σήμερον ἡ φιλοσοφία τῶν διαφόρων πολιτευμάτων παρέμεινε καθ' ὅλοκληρίαν ποσοτικῆς φύσεως καὶ μόνον ὅταν ἐπιθυμήσῃ νὰ πραγματευθῆ τὰς ποιότητας ἢ, μᾶλλον, τὰς ἀξίας αὐτῶν ἐπανερχεται εἰς τὴν φιλοσοφικὴν, ἀλλὰ κατὰ βάθος δογματικὴν ἐξέτασιν ἐνὸς Πλάτωνος, ἐνὸς Ἀριστοτέλους, ἐνὸς Πολυβίου κλπ. Ἐπειδὴ ὁμως

ἡ δογματικὴ ἐξέτασις τῶν διαφόρων πολιτευμάτων ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Πλάτωνος μέχρι τοῦ Χέγγελ πάντοτε ἀπεφάνθη ἐναντίον τῆς φιλελευθέρου κοινοβουλευτικῆς δημοκρατίας, δι' αὐτὸ οἱ ἐξ ἐνστίκτου καὶ αἰσθήματος δημοκράται τῆς νεωτέρας ἐποχῆς περιεφρόνησαν τὴν φιλοσοφικὴν ἐξέτασιν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος περιορισθέντες εἰς τὴν ποσοτικὴν ζυγοστασίαν τῶν ἱστορικῶν πλεονεκτημάτων καὶ μειονεκτημάτων τῶν διαφόρων πολιτευμάτων.

Δυστυχῶς, ὅμως, δὲν ὑπάρχει πλέον ἐπισφαλῆς ἄποψις ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν. Διότι τὰ ἱστορικὰ πλεονεκτήματα ἢ μειονεκτήματα τῶν διαφόρων καθεστώτων δὲν εἶναι ἱστορικὰ γεγονότα, ἀλλ' ἀπλῶς κρίσεις τῶν ἱστορικῶν, οἱ ὅποιοι συνήθως κρίνουν τὴν ἱστορίαν ὄχι μόνον ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς των, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν ἀτομικῶν των προκαταλήψεων. Δι' αὐτὸν δ' ἐπίσης τὸν λόγον παρατηροῦμεν τὸ παράξενον γεγονός: ὠρισμένη ἐποχὴ τῆς ἱστορίας ἀπὸ μὲν τοὺς βασιλόφρονας νὰ ἐμφανίζεται ὡς συνηγοροῦσα ὑπὲρ τῆς βασιλείας, ἀπὸ δὲ τοὺς δημοκράτας ὡς συνηγοροῦσα ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας.

Ἐπάρχει ὅμως καὶ μία ἄλλη ἄποψις τοῦ ζητήματος: κατὰ πόσον δηλ. τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα εἶναι ἀνώτερον ὅλων τῶν μέχρι σήμερον ἐπινοηθέντων, ὀλιγώτερον ἢ περισσότερον ἀπολυταρχικῶν πολιτευμάτων (1).

(1) Παραλείπομεν ἐδῶ τὴν ἠθικοπλαστικὴν καὶ ἐν γένει ἀνθρωπιστικὴν ἄποψιν τοῦ ζητήματος, τῆς ὁποίας αἱ πηγαὶ φθάνουν μέχρι τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ διὰ μέσου τοῦ Προτεσταντισμοῦ (Καλβινισταί, Κουεϊκερς, Πουριτανοὶ κλπ.) καταλήγουν εἰς τὸν μεγαλύτερον κριτικὸν φιλόσοφον τῆς νεωτέρας ἐποχῆς Ἐμμ. Κάντ, ὁ ὅποιος, ὡς γνωστόν, χάριν τῆς ἰσῆς προσωπικότητος

Αὕτη δὲ εἶναι ἡ κριτικὴ ἄποψις τοῦ Ἐπιστημολογικοῦ
 μας Φιλελευθερισμοῦ. Δυστυχῶς, ὅμως, ὅπως ἡ φιλελεύ-
 θερος δημοκρατία εἶναι τὸ πολίτευμα τῶν πολιτικῶς καὶ
 κοινωνικῶς προηγμένων λαῶν τῆς ὑψηλίου, οὕτω καὶ αἱ
 ἀποδείξεις πρὸς δικαιολόγησιν αὐτῆς ἰσχύουν μόνον δι'
 ἀνθρώπους, οἵτινες κατέχουν ἀρτίαν φιλοσοφικὴν μόρ-
 φωσιν. Ἡμεῖς ὅμως θὰ προσπαθήσωμεν ν' ἀναπτύξωμεν
 ἐδῶ ὅσον τὸ δυνατόν σαφέστερα τὴν ἄποψιν τοῦ Ἐπι-
 στημολογικοῦ Φιλελευθερισμοῦ ἀποφεύγοντες τὰς συνή-
 θεις σχολαστικὰς ἀερολογίας τῶν δῆθεν σοφῶν τοῦ
 γραφείου. Πρὸς περιορισμὸν δὲ τοῦ λίαν ἐκτεταμένου
 τούτου θέματος, θὰ ἔχωμεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὑπ' ὄψιν
 μας ἓνα λαὸν τῆς σημερινῆς ἐποχῆς, ὡς π. χ. τὸν ἑλληνι-
 κόν, τοῦ ὁποίου ὁ κύριος σκοπὸς δὲν εἶναι αἱ πολεμικαὶ
 κατακτήσεις ξένων ἐδαφῶν, ἀλλ' ἡ διὰ τῶν οἰκονομικῶν
 καὶ πνευματικῶν συναλλαγῶν ἐξύψωσις τοῦ ἐπιπέδου τῆς
 πνευματικῆς καὶ ὑλικῆς του ζωῆς (1).

Ἐὰν λοιπὸν αἱ οἰκονομικαὶ συναλλαγαὶ εἶναι ἡ βά-
 σις τῆς σημερινῆς μας κοινωνίας, τότε ποῖον πολίτευμα
 εἶναι τὸ καταλληλότερον δι' ἓνα λαὸν ὡς τὸν ἑλληνικόν ;

παντὸς ἀνθρωπίνου ὄντος ἐκηρύχθη ὑπὲρ μιᾶς φιλελευθέρου
 δημοκρατίας.

(1) Ἐννοεῖται, μ' αὐτὸ δὲν θέλομεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ κατα-
 πλεκτικῶς αὐξανόμενος ἑλληνικὸς λαὸς δὲν ἔχει ἀνάγκην ξέ-
 νων ἐδαφῶν, καὶ δὴ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἱστορικῶς δικαίως τοῦ ἀνή-
 κουν, σήμερον μάλιστα ὅποτε ὁ ἀποκλειστικὸς ἐθνικισμὸς τῶν
 διαφόρων λαῶν τῆς ὑψηλίου τὸν περιώρισεν ἐπὶ τοῦ ἀγόνου
 ἐδάφους του, ἀλλ' ἀπλῶς θέλομεν νὰ τονίσωμεν, ὅτι αἱ σημερι-
 ναὶ πολιτικαὶ περιστάσεις μᾶς ἐξαναγκάζουν νὰ περιορισθῶμεν
 εἰς τὰ τοῦ οἴκου μας, καθὼς, ἄλλωστε, τόσον σοφὰ μᾶς ἀπέδει-
 ξεν ἡ μεγαλυτέρα πολιτικὴ φυσιογνωμία τῆς νεωτέρας Ἑλλά-
 δος, ἡ ὁποία τόσον ἡρωϊκῶς ἠγωνίσθη εἰς τὸ παρελθὸν πρὸς
 πραγματοποίησιν μᾶς μεγαλυτέρας Ἑλλάδος.

Κάθε κοινωνία δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ σύνολον ψυχικῶν σχέσεων (συσχετισμῶν) τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν ἀτόμων. Εἶναι ἀληθὲς ὅμως, ὅτι καμμία κοινωνία δὲν βασιζέται ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν τούτων συσχετισμῶν (συναλλαγῶν). Ὑπάρχουν ἐπίσης πνευματικαί, ἠθικαί καὶ καλαισθητικαί σχέσεις μεταξὺ τῶν ἀτόμων, τῶν ὁποίων ὅμως ὁ μηχανισμὸς τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ἀξιῶν αὐτῶν κατὰ βάθος δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸν μηχανισμὸν τοῦ σχηματισμοῦ τῶν οἰκονομικῶν ἀξιῶν. Θὰ ἠδύνατό τις λοιπὸν ἐν προκειμένῳ νὰ περιορισθῆ εἰς τὸν μηχανισμὸν τοῦ σχηματισμοῦ τῶν οἰκονομικῶν ἀξιῶν παραλείπων ὅλας τὰς λοιπὰς ἠθικάς, πνευματικάς καὶ καλαισθητικάς ἀξίας μιᾶς ὠρισμένης κοινωνίας.

Τὸ πολίτευμα ἑνὸς λαοῦ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ εἶδος κανόνος ἢ, μᾶλλον, κανόνων, τῶν ὁποίων ὁ κύριος σκοπὸς εἶναι ἡ ῥύθμισις τῶν διαφόρων ἀτομικῶν σχέσεων πρὸς ἀποκλεισμὸν τῆς βίας κατὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν διαφόρων κοινωνικῶν ἀξιῶν. Οὕτω, λοιπὸν, τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν ζήτημά μας περιορίζεται ἔτι περισσότερον εἰς τὸ ἐξῆς ἐρώτημα : Ποῖον εἶναι τὸ καταλληλότερον πολίτευμα ἢ, μᾶλλον, τὸ ὀλιγώτερον ἀτελὲς πολίτευμα δι' ἕνα λαὸν, τοῦ ὁποίου κύριος σκοπὸς εἶναι ἡ ὅσον τὸ δυνατόν μὲ ὀλιγωτέραν βίαν ἐπίτευξις τοῦ σχηματισμοῦ τῶν διαφόρων κοινωνικῶν ἀξιῶν πρὸς γενικὸν ὄφελος τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου;

Ἐνεφέραμεν ἄνωτέρω, ὅτι ὁ μηχανισμὸς τοῦ σχηματισμοῦ τῶν οἰκονομικῶν ἀξιῶν κατὰ βάθος δὲν διαφέρει ποσῶς ἀπὸ τὸν μηχανισμὸν τοῦ σχηματισμοῦ τῶν διαφόρων ἄλλων κοινωνικῶν ἀξιῶν, ὡς τῶν πνευματικῶν, ἠθικῶν καὶ καλαισθητικῶν, χωρὶς ὅμως καὶ ν' ἀποδείξωμεν τὰς δογματικάς αὐτὰς ἀντιλήψεις. Ἐκ τῆς πε-

φαιτέρω ὅμως ἀναπτύξεως τῆς ἀπόψεώς μας, βάσει τῆς ὁποίας θὰ κρίνωμεν τὸ ὑπὸ συζήτησιν θέμα, ὁ προσεκτικός ἀναγνώστης ἤθελεν εὐκόλως ἐννοήσῃ, ὅτι μόνον μία δογματικὴ φιλοσοφικὴ ἀποψις τῆς ἀπολύτου ἀληθείας θὰ ἠδύνατο νὰ χωρίσῃ τοὺς μηχανισμοὺς τοῦ σχηματισμοῦ τῶν διαφόρων κοινωνικῶν ἀξιῶν εἰς διάφορα εἶδη.

Ἄς προβῶμεν, λοιπόν, εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ μηχανισμοῦ διὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν οικονομικῶν ἀξιῶν, καθ' ὅσον μόνον διὰ τῆς ἐπιστημολογικῆς ἐπ' αὐτοῦ κριτικῆς θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀποφανθῶμεν ἐπὶ τοῦ καταλληλοτέρου πολιτεύματος δι' ἓνα πολιτισμένον λαὸν τῆς σημερινῆς ἐποχῆς. Ἄλλωστε, δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν, ὅτι ἀνεκάθεν εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν ὁ «καυγὰς» περιεστρέφετο πέριξ τοῦ «ψητοῦ» τῶν οικονομικῶν ἀξιῶν.

Ὁ ἄνθρωπος ἔχει δύο μόνον μέσα διὰ τῶν ὁποίων δύναται νὰ παρακινήσῃ τοὺς συνανθρώπους του νὰ κάμουν αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἐπιθυμεῖ, ἢ νὰ μὴ κάμουν αὐτὸ τὸ ὁποῖον αὐτὸς δὲν ἐπιθυμεῖ. Τὸ ἓν—τὸ ὁποῖον, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὑπῆρξε καὶ τὸ πρῶτον, ἀφοῦ καὶ σήμερον εἰσέτι ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι τὸ κυριώτερον—εἶναι ἡ βία, τὸ δὲ ἕτερον ἡ πειθῶ. Εἰς τὴν βίαν, δυστυχῶς, χρεωστοῦμεν τὴν ἰδρυσιν τῆς πολιτικῶς ὀργανωμένης κοινωνίας. Εἰς τὴν βίαν, χρεωστοῦμεν τὴν ἀνάπτυξιν ὅλων ἐκείνων τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, διὰ τῶν ὁποίων ἐπιδιώκομεν τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν συνανθρώπων μας καθὼς καὶ τῶν διαφόρων ὀργανισμῶν τῆς φύσεως, τοὺς ὁποίους θεωροῦμεν ἐπιβλαβεῖς διὰ τὴν Α. Μ. τὸν ἑαυτόν μας. Εἰς τὴν βίαν, χρεωστοῦμεν τὸν σοσιαλισμὸν, τὸν ἐθνικοσοσιαλισμὸν, τὸν φασισμὸν καὶ ὅλους ἐν γένει τοὺς αἰμοχαρεῖς «ισμοὺς» τῆς δῆθεν χριστιανικῆς καὶ πεπολιτισμένης ἐποχῆς μας. Ἄνευ τῆς βίας ὁ ὀικονομι-

κὸς προστατευτισμὸς τῶν Ἐμποροκρατῶν ὡς καὶ ὁ προστατευτισμὸς τῶν αὐταρχιστῶν «Ἀντιεμποροκρατῶν» τῆς νεωτέρας ἐποχῆς θὰ ἦσαν ἐντελῶς ἀκατανόητοι, καθ' ὃν τρόπον καὶ ἄνευ τῆς βίας τοῦ πολέμου ἢ «φυλακῆ», ἢ κατοχύρωσις τῶν συνόρων μιᾶς χώρας θὰ ἦτο ἐντελῶς περιττὴ. Μάλιστα, ἓνας διάσημος Γάλλος σοσιαλιστῆς διὰ νὰ δείξῃ ὅτι κατέχει καὶ μερικὰς ἐσφαλμένας φυσιολογικὰς γνώσεις, ἔφθασε μέχρι τοῦ σημείου νὰ δηλώσῃ κατὰ τὸν πλέον ἐπιστημονικὸν τρόπον, ὅτι ὁ νόμος τοῦ «τοκετοῦ διὰ διασχίσεως» (la loi de l' enfantement dans le déchirement) ἰσχύει ἐξ ἴσου διὰ τοὺς κοινωνικοὺς ὡς διὰ τοὺς ἀτομικοὺς ὀργανισμούς, καὶ ὅτι δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ νέα ζωὴ ἄνευ αἱματοχυσίας. Ἐνῶ ἓνας ἄλλος διάσημος Γάλλος συνδικαλιστῆς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος τοῦ Μπερξὸν κατώρθωσε νὰ μᾶς παρουσιάσῃ τὴν «ἁγίαν βίαν» (la sainte violence) ὑπὸ τὴν μορφήν αὐτῆς τῆς ἰδίας «δημιουργοῦ καὶ αὐθορμίου ἐξελικτικῆς δυνάμεως», ἣτις διέπει τὸ σύμπαν.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἐκεῖ ὅπου μᾶς χαρακτηρίζει τὸν ἄνθρωπον ὡς ἐν ἐκ φύσεως ἡμερον ζῶον, μᾶς λέγει ταῦτοχρόνως καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι «ἐπιστήμης δεκτικός». (Τοπ. 130 α 26, β 8).

Κατ' αὐτὸν ἡ ἐπιστήμη εἶναι κάτι τὸ «πιστότατον» καὶ «ἀεὶ ἀληθές» διὰ τὸν ἄνθρωπον, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν σχετικὴν καὶ ἀπλῶς πιθανὴν «δόξαν». Εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι κάθε «ἀεὶ ἀληθῆς» ἐπιστήμη στηρίζεται ἐπὶ τοῦ λογικοῦ κανόνος τῆς ταυτότητος (Identité) καὶ τοῦ αντιστοίχου εἰς αὐτὸν κανόνος τῆς ἀντιφάσεως (Contradiction).

Εἰς τὴν πραγματικότητα, ὅμως, ὁ ἄνθρωπος δὲν συναντᾷ ποτὲ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα εἶναι ὅμοια, ἀκριβῶς τὰ ἴδια ἀναμεταξύ των. Ἄλλ' ὁ ἐγκέφαλος τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος μόνον ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συνθέσεως τῶν

διαφόρων ἐντυπώσεων τῆς πραγματικότητος λειτουργεῖ ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐντυπώσεις σχηματίζει ἀνθρωπομορφικὰς εἰκόνας τῆς πραγματικότητος, εἶναι ἠναγκασμένος ὅπως τὸ πᾶν ἀφομοιώνῃ καὶ ἐξισώνῃ, δηλαδή ὅπως τὸ πᾶν θεωρῇ καὶ ἐκτιμᾷ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κανόνος τῆς ταυτότητος καὶ ἀντιθέσεως. Ἄλλωστε, τὰ μαθηματικά ὑπῆρξαν τὸ ὑπόδειγμα κάθε ἐπιστήμης, καὶ δὴ ὄχι μόνον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα (Πυθαγόρας, Πλάτων κλπ.), ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν νεωτέραν ἐποχὴν (Καρτέσιος, Λάϊμπνιτς κλπ.). Εἰς τὰ μαθηματικά δὲ ὁ κανὼν τῆς ταυτότητος ἐμφανίζεται ὑπὸ τὴν ἀπλουστάτην μορφήν τῆς ἐξισώσεως ($2+2=4$).

Ὁ ἄνθρωπος, ὡς γνωστόν, δὲν ἀνέπτυξε τὰς διαφορικούς ἐπιστήμας πρὸς χάριν αὐτῶν τῶν ἰδίων ἐπιστημῶν, ἀλλὰ πρὸς χάριν ἑαυτοῦ, ὡς ἐπίσης δὲν ἀνέπτυξε τὰ μαθηματικά πρὸς ψυχαγωγίαν του, ἀλλὰ διὰ νὰ δύναται νὰ μετρῇ τοὺς ἀγρούς του. Ὁ ἄνθρωπος—ζῷον, ὅμως, μὴ γνωρίζων ἄλλο μέσον ἀπὸ τὴν βίαν, ἢ, μᾶλλον, ὡς ἐκ τῆς ψυχολογικῆς ἰδιοσυγκρασίας του μὴ δυνάμενος νὰ γνωρίσῃ ἄλλο μέσον ἐκτὸς τῆς βίας, ἤδη κατὰ τὴν γένεσιν τῶν διαφορικών ἐπιστημῶν του ἐνόμισεν, ὅτι δι' αὐτῶν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκβιάσῃ καὶ τὴν φύσιν, ὡς ἄλλωστε, ἦτο συνηθισμένος νὰ ἐκβιάζῃ τοὺς συνανθρώπους του μαζί μ' ὅλους τοὺς ἄλλους ζῶντας ὀργανισμοὺς τῆς φύσεως.

Τὸ γεγονός ὅτι εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν ὑπάρχουν ἀπολύτως εὐθεῖαι γραμμαῖ, ἀπολύτως παράλληλοι, ἢ ἀντικείμενα τῶν ὁποίων ἡ περιφέρεια νὰ κῆται εἰς μίαν ἀπολύτως ἴσην ἀπόστασιν ἀφ' ἑνὸς ὀρισμένου σημείου, ἢ σημεῖα ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπιφανείας κτλ., τοῦτο ποσῶς φαίνεται δὲν ἀπησχόλησε τὸν ἐγκέφαλον αὐτῶν τῶν ἱερέων τοῦ Φαραῶ, εἰς τοὺς ὁποίους, κατὰ τοὺς προ-

γόνους μας, εἶχεν ἀνατεθῆ τὸ δύσκολον αὐτὸ πρόβλημα τοῦ καθορισμοῦ τῶν ἐκ τῶν κατακλυσμῶν τοῦ Νείλου ἐξαλειφομένων ὀρίων τῶν ἀγρῶν τῶν τότε ἀγρίως φορολογουμένων φελάχων. Μήπως, ἄλλωστε, ὁ ἀνώτατος αὐτῶν ἀρχῶν, αὐτὸς ὁ θεὸς—τύραννος Φαραὼ διὰ τῶν «νόμων» του «δὲν ἐνέμετο» ὀλόκληρον τὴν εὐφορον αὐτὴν χώραν, καὶ αὐτοὶ διὰ τῶν διαφόρων θείων «νόμων» τῶν τὸ ὑπόλοιπον ; Διατι, λοιπὸν, αὐτοὶ νὰ μὴ δύναται διὰ τῶν ἀπολύτως εὐθειῶν γραμμῶν των καὶ τῶν λοιπῶν ἐξισωτικῶν ὑπολογισμῶν νὰ «διανείμουν» τὰς γαίας, κατὰ τρόπον, ὥστε ὁ ἀνώτατός των ἀρχῶν νὰ νέμεται καλλίτερον αὐτάς ;

Ἦ ὀχι, ἡ φύσις ἔπρεπε νὰ ἐκβιασθῆ καθ' ὃν τρόπον οἱ ἀρχέγονοι ἄνθρωποι ἦσαν συνηθισμένοι νὰ ἐκβιάζον τοὺς συνανθρώπους των καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα τῆς φύσεως χάριν τῆς αὐτοσυντηρησεῶς των.

Δὲν εἶναι, λοιπὸν, καθόλου παράξενον, εἰάν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἀρχαίας καὶ μεσαιωνικῆς ἐποχῆς οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διαφόρων «ἐκβιαστικῶν» τῶν ἐπιστημῶν δὲν κατώρθωσαν νὰ «ἐκβιάσουν» ἀπὸ τὴν φύσιν καμμίαν σπουδαίαν ὠφέλειαν δι' ἑαυτούς. Ὑπῆρξε μέγα εὐτύχημα διὰ τοὺς ἄνθρώπους τὸ γεγονὸς ὅτι, αἱ διάφοροι ἐκβιαστικαὶ τῶν ἐπιστημῶν δὲν κατώρθωσαν ν' ἀντικαταστήσωσι τὴν ἐμπειρίαν καὶ τριβὴν τῶν πρακτικῶν ἀνθρώπων, τῶν ἀνθρώπων δηλαδὴ ἐκείνων, οἵτινες ἔζων πλησιέστερον πρὸς τὴν φύσιν καὶ οἵτινες ἦσαν συνηθισμένοι, ὑπακούοντες καὶ ἀκολουθοῦντες τὴν φύσιν, ν' ἀντλοῦν ὠφελείας ἀπὸ αὐτὴν.

«Ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐπιστήμη, λέγει ὁ Μπέϊκον εἰς τὸ 'Νέον του Ὀργανον' (X, 3), συνταυτίζονται, καθ' ὅσον ἡ ἄγνοια τῆς αἰτίας ματαιοῖ τὸ ἐνέργημα. Ἡ φύσις δύναται νὰ ὑποδουλωθῆ μόνον διὰ τῆς ὑπα-

κοῆς εἰς αὐτήν, καὶ ὅ,τι θεωρεῖται ὡς αἷτιον ὑπὸ τῆς ἐξερευνητικῆς διανοίας, τοῦτ' αὐτὸ δύναται νὰ θεωρηθῆ καὶ ὡς στάθμη καὶ κανὼν καὶ ὑπὸ τῆς ἐφευρετικῆς διανοίας».

Αἱ πρῶται, λοιπόν, ἐπιστημονικαὶ τάσεις τοῦ ἀνθρώπου ἔφερον τὴν σφραγίδα ὅλων τῶν ἐκβιαστικῶν τάσεων τῆς νοοτροπίας του καὶ ὅλων, ἐν γένει, τῶν ἀρπακτικῶν ἔξεων του.

Δυστυχῶς, δὲν εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ γνωρίζωμεν θετικῶ τῷ τρόπῳ κατὰ πόσον, τῷ ὄντι, ὑπῆρξεν ἐποχή, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος ἔζη μονήρη βίον. Δυνάμεθα ὁμως νὰ δεχθῶμεν αὐτὸ ὡς ἐπιστημονικὸν πλάσμα (Fiction), δηλαδή ὡς ἐὰν τοῦτο ὑπῆρξε τῷ ὄντι γεγονὸς (als ob=ὡσανεὶ), καὶ ὅτι ἡ ἐκ τῶν συνανθρώπων του ἀνάγκη τελικῶς ὠδήγησεν αὐτὸν εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς οἰκογενείας του καὶ εἰς τὴν σύσφιγξιν τῶν διαφόρων ἐξ αἵματος καὶ ἐξ ἀγχιστείας συγγενικῶν δεσμῶν εἰς τρόπον, ὥστε νὰ ἐνισχυθῆ αὐτὴ εἰς μίαν ἐπὶ πολιτικοκοινωνικῶν βάσεων στηριζομένην φυλήν. Τοῦλάχιστον, εἰς τὰ πρόθυρα τῆς ἱστορίας δὲν συναντῶμεν πολιτικοκοινωνικὰς ομάδας παρὰ μόνον ὑπὸ τὴν μορφήν τῶν ἐπὶ συγγενικῶν καὶ θρησκευτικῶν δεσμῶν βασιζομένων φυλῶν.

Ἡ ἱστορία μᾶς ἀναφέρει, ὅτι αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν διαφόρων αὐτῶν φυλῶν ὑπῆρχον ἐπὶ τῇ βάσει τῆς βίας. Ἡ δὲ τοπογραφία τῶν προϊστορικῶν συνοικισμῶν, ἣτις φαίνεται νὰ εἶναι θετικωτέρα τῶν ἱστορικῶν παραδόσεων, μᾶς ἀποδεικνύει ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἐδιάλεξαν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς καλλιτέρας ἀμύνης κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν πέριξ αὐτῶν ἐχθρικῶν γειτόνων, ταῦτοχρόνος δὲ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ καλλιτέρου ὀρμητηρίου πρὸς λεηλασίαν τῶν γειτόνων των. Αἱ διαφυλικάι, λοιπόν,

σχέσεις τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς ὡς ἐπίσης καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς, ἐβασίζοντο ἐπὶ τῆς ληστείας, τοῦ πολέμου καὶ τῆς κλοπῆς. Μὲ μίαν λέξιν, ὑπῆρχον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ δικαίου τῆς βίας. Ἀκόμη κατὰ τὸν τρίτον π. Χ. αἰῶνα ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ ὁποῖος κατοικοῦσεν εἰς τὴν πλέον πεπολιτισμένην πόλιν τῆς ὑψηλίου καὶ εἰς τὸ κατ' ἐξοχὴν κέντρον κάθε πνευματικῆς, ἠθικῆς καὶ καλαισθητικῆς μορφώσεως τῆς ἀρχαιότητος, μεταξὺ τῶν διαφορῶν πρὸς τὸ ζῆν πόρων τοῦ ἀνθρώπου δὲν λησμονεῖ νὰ μᾶς ἀναφέρῃ τὴν δουλείαν, τὸν πόλεμον καὶ ὅλα τὰ συναφῆ μὲ αὐτὸν ληστρικὰ ἐπαγγέλματα τῆς βίας. Ὅλοι, ἄλλωστε, οἱ λαοὶ τῆς ἀρχαιότητος, ὡς ἐπίσης καὶ οἱ περισσότεροὶ ἐκ τῶν δῆθεν πεπολιτισμένων ἀνθρώπων τῆς νεώτερας ἐποχῆς, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς σοσιαλιστὰς καὶ ὅλους τοὺς λοιποὺς γελοίους «-ιστὰς», δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐννοήσουν ὅτι, τὸ οἰκονομικὸν κέρδος δὲν δύναται νὰ προέλθῃ ἀπὸ ἄλλο τι παρὰ ἀπὸ τὴν βίαν ὑπὸ τὰς διαφορῶν μορφὰς αὐτῆς, ὡς τὴν ληστείαν, τὴν κλοπὴν, τὴν «ὑπεραξίαν» (Mehrwert), «τὴν ἄνευ ἐργασίας ἐπαύξεισιν» (unearned increment) κτλ.. Δι' αὐτὸν δὲ τὸν λόγον παρατηροῦμεν ὅλους σχεδὸν τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς νὰ κηρύσσονται ἐναντίον τοῦ οἰκονομικοῦ κέρδους καὶ ταῦτοχρόνως, ἀντιφάσκοντες εἰς ἑαυτούς, ὑπὲρ τοῦ πολέμου.

Εἶδομεν ἀνωτέρω πῶς αὐτὸ τὸ «ἐπιστήμης δεκτικὸν» ζῶον τοῦ Ἀριστοτέλους ἦτο τοιοῦτο ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον, ὅτι ἦτο ἐκ φύσεως ἐκβιαστικὸν ζῶον, πῶς δὲ καὶ αὐτὴ ἐπίσης ἡ ἐπιστήμη του ἐξ ἀρχῆς ἔφερε τὴν σφραγίδα τοῦ ἐκβιασμοῦ τοῦ κατ' ἐξοχὴν τούτου ἐκβιαστικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἐγέννησεν αὐτήν. «Καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, λέγει ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν

αυτούς». Ὁ ἄνθρωπος ἐπίσης ἐποίησε τὴν ἐπιστήμην κατ' ἀπεικόνισιν τοῦ πνεύματός του, ἢ, μάλλον, τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ἐποίησε πᾶν, τὸ ὁποῖον σήμερον γνωρίζει αὐτὸς καὶ εἰς τὸ ὁποῖον πιστεύει, προσεύχεται καὶ προσκυνεῖ, κατ' ἀπεικόνισιν τοῦ ἰδίου πνεύματός του.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι διὰ τῶν ἀπεικονίσεων δὲν δύναται τις νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς περιορισμένης περιοχῆς τοῦ ἑαυτοῦ του. Ὁ ἄνθρωπος, ὅμως, ὡς τὸ ἀγριώτερον ζῶον τῆς φύσεως εἶναι ταῦτοχρόνως καὶ τὸ πλέον ἐλεύθερον, καὶ μάλιστα εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ ἀναγνωρίσῃ καὶ τὸ αὐτὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθερίας εἰς κανὲν ἄλλο ὄν ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Α. Μ. τὸν ἑαυτὸν του.

Εἶναι ὅμως περίεργον καὶ ταῦτοχρόνως λίαν διδακτικὸν δι' ὅλην τὴν μετέπειτα ἐξέλιξιν τῆς θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς οἰκονομικῆς ζωῆς : τὸ πῶς ὁ «ἐπιστήμων» Ἀριστοτέλης, αὐτὸς δηλαδή ὁ κατ' ἐξοχὴν δογματικὸς φιλόσοφος τῆς ἀπολύτου ἀληθείας εἰς τὴν ἀρχαιότητα, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἰσότητος μᾶς ἀποδεικνύει ὅτι πᾶν εἶδος οἰκονομικοῦ κέρδους εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς ἀδικίας. Ἀλλὰ σήμερον, γνωρίζομεν, ὅτι ὁ λαός, εἰς τὸν ὁποῖον αὐτὸς ἀνῆκεν, ἐπίστευεν ὅτι ὁ Ἑρμῆς δὲν ἦτο μόνον ὁ θεὸς τοῦ ἐμπορίου, ἀλλὰ καὶ τῆς ληστείας, τῆς κλοπῆς, τῆς ῥητορικῆς καὶ τῆς τύχης. Δι' αὐτὸ δὲ πᾶν εὔρημα τῆς τύχης ὠνομάζετο «ἔρμαιον», ὡς καὶ πᾶν «ἔρμαιον» ἐθεωρεῖτο ὡς τι τὸ κοινὸν μεταξὺ φίλων.

Διὰ τὸν Ἀριστοτέλη, ὡς γνωστόν, ὁ πόλεμος ὁμοῦ μετὰ τῶν συναφῶν θεσμῶν τῆς δουλείας, τῆς ληστείας, τῆς πειρατίας κλπ. ἦσαν ἀπὸ τὰς κυριωτέρας πηγὰς διὰ τὰ ἀναγκαῖα πρὸς τὸ ζῆν. Εἰς τὰ Ἠθικὰ Νικομάχεια (1133 β24) ὅμως μᾶς λέγει, ὅτι, ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἀνταλλάσσουν ἀναμεταξύ των τὰ διάφορα ἀγαθὰ, πρέπει νὰ ὑφίσταται κάποια ἰσότης μεταξὺ τῶν ἀνταλλασσομέ-

νων ἀγαθῶν, ἵνα μὴ ἐξαπατῶνται οἱ μὲν πρὸς ὄφελος τῶν δέ. Ἡ ἰσότης, παρατηρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης δι' ἑνὸς διαλλήλου συλλογισμοῦ—ὁ ὁποῖος ὅμως εἶναι ὀλιγώτερον ἐσφαλμένος ἀπὸ τοὺς μετέπειτα συλλογισμοὺς τῶν Α. Σμιθ, Ρικάρδου, Κ. Μάρξ καὶ ὄλων τῶν κάθε λογῆς σοσιαλιστῶν—δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ διὰ μέσου τοῦ χρήματος. Διὰ τοῦ χρήματος μετρεῖ κανεὶς τὴν ἀξίαν τῶν διαφόρων οἰκονομικῶν ἀγαθῶν καὶ οὕτω ἀνταλλάσσει ἀγαθὰ μὲ τὴν αὐτὴν ἀξίαν. Ὁ δογματικὸς φιλόσοφος τῆς ἀπολύτου ἀντικειμενικῆς ἀληθείας καὶ ὄλων τῶν ἀπολυτοτήτων—καίτοι εἰς τὴν Ῥητορικὴν του ἀναπτύσσει μίαν κατ' ἐξοχὴν ὑποκειμενικὴν καὶ σχετικὴν θεωρίαν τοῦ «ἀγαθοῦ»—ἀκριβῶς ἔνεκεν αὐτῶν τῶν «ἐπιστημονικῶν» ἀπολυτοτήτων καὶ τῶν πρωτογόνων συγχύσεων τοῦ ἐμπορικοῦ κέρδους μὲ τὸ ληστρικὸν ἢ, μᾶλλον, μὲ τὴν λείαν τῆς βίας, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἀπὸ τὴν συναλλαγματικὴν πρᾶξιν ἤτό ποτε δυνατὸν νὰ προκύψῃ κέρδος διὰ τοὺς μὲν, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ εἶχεν ὡς ἀντίστοιχον κάποια ἀπώλειαν διὰ τοὺς ἄλλους.

Ἐδῶ ἔχομεν τὴν μεμακρυσμένην ἀφετηρίαν τοῦ σοσιαλισμοῦ ὡς ἐπίσης καὶ τὴν τοῦ προστατευτισμοῦ τῆς νεωτέρας ἐποχῆς. Ὁ διάσημος Γερμανο—ἑβραῖος ἀγύρτης Κ. Μάρξ—τὸν ὁποῖον κάθε «σαλιάρης» ἀγράμματος τῆς νεωτέρας ἐποχῆς θεωρεῖ ὡς διάσημον φιλόσοφον, ἐμβριθῆ ἐπιστήμονα καὶ ἀληθῆ προφήτην—εἰς τὸ «καββαλιστικὸν» ἔργον του μᾶς ἀναφέρει, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης—τὸν ὁποῖον, ἐννοεῖται, ποτὲ δὲν ἐμελέτησεν—εἶχεν ἤδη περιέλθῃ εἰς ἀμηχανίαν πρὸ τοῦ γεγονότος, ὅτι τὰ διάφορα ἀγαθὰ ἔχουν κάτι τὸ κοινόν, ἀφοῦ ἀνταλλάσσονται ἀναμεταξύ των, καὶ κατὰ συνέπειαν ἔνεκα τῆς ἀνταλλαγῆς των θεωροῦνται ὡς ἴσα. Λέγεται, ὅτι πέντε κλῖναι ἰσοῦνται μὲ μίαν οἰκίαν. «Ποῖον ὅμως εἶναι αὐτὸ

τὸ ἴσον, ἐρωτᾷ ὁ σοφὸς Μάρξ, δηλαδή, ποία εἶναι ἡ κοι-
νή αὐτῆ οὐσία, ἣτις ἀντιπροσωπεύει τὴν οἰκίαν καὶ τὰς
κλίνας; Παρόμοιον πρᾶγμα, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, δὲν
δύναται τῷ ὄντι νὰ ὑπάρξῃ. Διατί; ἐρωτᾷ ὁ Μάρξ καὶ
ἀπαντᾷ ὁ ἴδιος: Ἡ οἰκία ἀντιπροσωπεύει ἔναντι τῶν
κλινῶν κάτι τὸ ἴσον. Τὶ εἶναι λοιπὸν αὐτὸ τὸ ἴσον; Ἡ
ἀνθρωπίνη ἐργασία». Μεγάλη σοφία! Ἀλλὰ καὶ αὐτὴν
ἀκόμη τὴν μεγάλην σοφίαν, δυστυχῶς, τὴν ἐδανείσθη
ἀπὸ τὸν ὁμόθρησκόν του Ρικάρδον, ὁ ἴδιος δὲ ποτὲ δὲν
κατώρθωσε νὰ ἐννοήσῃ τὸν Ἀριστοτέλη.

Ἄλλ' εἶναι τῷ ὄντι ἀληθές, ὅτι εἰς κάθε ἐκουσίαν
συναλλαγματικὴν πρᾶξιν τὸ κέρδος τοῦ ἑνὸς ἀντιστοιχεῖ
πρὸς κάποια ἀπώλειαν τοῦ ἄλλου; ἢ δὲ ὑλικὴ εὐημερία
τῶν ἐν κοινωνίᾳ ζώντων ἀνθρώπων ἐξαρτᾶται, τῷ ὄντι,
ἀπὸ τὴν βία ἐκμετάλλευσιν εἴτε τῶν συγκοινωνῶν των
εἴτε τῶν ἀλλοφύλων των;

Οἱ μεγάλοι ἠθικοὶ διδάσκαλοι τοῦ παρελθόντος μᾶς
διδάσκουν τὴν ἀγάπην πρὸς τοὺς συνανθρώπους μας.
Ἰδίως δὲ ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Βούδας καὶ ὄλοι σχεδὸν
οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι τῆς Κίνας (Κομφούκιος, Λάω-Τσέ,
Μέν-Τσέ, Μὲ-Τέ, Χσὴν-Τὲ κλπ.). Ὅλοι ὅμως ἀνεξαιρέ-
τως, καίτοι «ἐκ θείας ἐμπνεύσεως» ὁρμώμενοι, ἐνόησαν
τὴν καθ' αὐτὸ ἀποστολὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐπὶ
τῆς γῆς, πάλιν δὲν φαίνεται νὰ κατώρθωσαν νὰ στηρί-
ξωσιν αὐτὴν τὴν ἀγάπην πρὸς τοὺς συνανθρώπους μας,
ἐπὶ ἀποκλειστικῶς θετικῶν καὶ ἐπιγείων βάσεων. Σήμε-
ρον, ὅμως, ἢ ἐπὶ ἐπιστημολογικῶν βάσεων στηριζομένη
κριτικὴ φιλοσοφία τῆς σχετικότητος, δηλαδή τῆς σχετι-
κῆς καὶ ὑποκειμενικῆς ἀληθείας ἢ, μᾶλλον, πίστεως, διὰ
τῆς πειθοῦς τείνει τὴν χεῖρά της εἰς τὴν χριστιανικὴν
διδασκαλίαν καὶ εἰς ὅλας ἐν γένει τὰς ἀνθρωπιστικὰς
διδασκαλίας τῶν ἀρχαίων φιλειρηνικῶν φιλοσόφων τῆς

Κίνας, παραβλέπouσα κάθε δογματισμόν, μεταφυσικῆς ἢ ὑπερφυσικῆς φύσεως, τῶν διαφόρων ἐκκλησιαστικῶς ὀργανωμένων θρησκευτῶν, αἵτινες ἐξακολουθοῦν εἰσέτι νὰ μεταχειρίζονται τὴν βίαν ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων των.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπιστημολογικῆς κριτικῆς τῶν ἀκολουθῶν τοῦ Μπέικον, δηλαδὴ τῶν Ἰ. Λὼκ καὶ Hobbes καὶ ἰδίως τῶν Δ. Χιούμ καὶ Ε. Κάντ, εἴμεθα πλέον εἰς θέσιν νὰ γνωρίζωμεν θετικῶ τῷ τρόπῳ, ὅτι ἡ ἀπόλυτος ἀλήθεια εἶναι κάτι τὸ ἐντελῶς ἀνέφικτον διὰ τὸν περιορισμένον καὶ ὅλως σχετικὸν ἐγκέφαλον τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι δὲ κάθε ἐπιστημονικῆς φύσεως γνῶσις δὲν εἶναι ἄλλο τι παρὰ μία ἀπλῆ πίστις, τὴν ὁποίαν καταχραστικῶ τῷ τρόπῳ θεωροῦμεν ὡς γνῶσιν. Ἡ μεγάλη ὅμως αὕτη ἀλήθεια ἢ, μᾶλλον, ἡ μοναδικὴ ἀλήθεια διὰ τοὺς ἀνθρώπους, ἣτις ἔχει ἐπὶ πλέον τὴν ιδιότητα νὰ καθιστᾷ τοὺς σοφοὺς ἀνθρώπους ὀλιγώτερον ὑπεροπτικοὺς ἐναντι τῶν διαφόρων θρησκευτικῶν παραδόσεων, δὲν φαίνεται εἰσέτι νὰ ἔχη εἰσχωρήσῃ εἰς ὅλας ἐν γένει τὰς ἐπιστήμας.

Εἰς τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν, μέχρι τοῦ τελευταίου τρίτου τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, οἱ ἄνθρωποι ἐνόμιζον, ὅτι καὶ αὕτη ἀκόμη ἢ ἀφηρημένη ἰδέα τῆς ὠφελιμότητος ἦτο κάτι τὸ ἀντικειμενικῶς ὑπάρχον. Καὶ σήμερον δ' ἀκόμη, κατόπιν τῆς ἀντικαταστάσεως τῆς ἀντικειμενικῆς ἀξίας διὰ τῆς σχετικῆς καὶ ὅλως ὑποκειμενικῆς ἀξίας, οἱ ἄνθρωποι συνηθισμένοι μὲ τοὺς «ἀπολύτως θετικοὺς» τρόπους τοῦ σκέπτεσθαι, δὲν φαίνεται νὰ ἔπαυσαν νὰ θεωροῦν ἀπαραίτητον κάθε «διοργανωτικὴν» παρέμβασιν» εἰς τὸν φυσικὸν καὶ ἐκ τῶν προτέρων ἀκαθόριστον ὄυθμόν τῆς ἐπὶ τῶν ὑποκειμενικῶν ἐκτιμήσεων βασιζομένης οἰκονομικῆς δραστηριότητος τῶν ἀνθρώπων.

Διὰ τῆς ἀντικειμενικότητος τῆς οἰκονομικῆς ἀξίας εἰ-

ναι φυσικὸν καὶ ὅλως λογικόν, ὅτι, εἰς κάθε συναλλαγματικήν πρᾶξιν, ὁ ἀριστοτέλειος ἐξισωτικὸς κανὼν τῶν συναλλαγῶν θὰ ἔπρεπε νὰ ἰσχύη ὡς ἰσχύει εἰς τὴν φυσικὴν ὁ φυσικὸς νόμος τῆς μηχανικῆς ἐξισώσεως τῆς θερμοκρασίας τῶν J. R. Meyer καὶ Carnot. Διότι, ἐάν, τῷ ὄντι, κάθε οἰκονομικὴ ἀξία ἐνὸς ἀγαθοῦ εἶναι κάτι τὸ ἀντικειμενικῶς καὶ ἀπολύτως ὑπάρχον, τότε πῶς θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξηγήσῃ τις κατ' ἄλλον τρόπον τὸ προκύπτον κέρδος τοῦ ἐνὸς εἰμὴ διὰ μιᾶς ἀντιστοίχου ἀπωλείας τοῦ ἄλλου; Ἐὰν ἡ οἰκονομικὴ ἀξία κάθε ἀγαθοῦ βασιίζεται ἐπὶ τῆς ἀντικειμενικῆς ἐργασίας τοῦ Ρικάρδου καὶ τοῦ σοφοῦ λογοκλόπου Μάρξ, τότε ὁ ἀποκομίζων κέρδος τι ἀφ' οἴασδήποτε συναλλαγματικῆς πράξεως δὲν κάμνει ἄλλο τι εἰ μὴ νὰ κλέπτῃ κρυφίως τὴν ἐργασίαν τοῦ ἄλλου.

Εὐτυχῶς, ὅμως, ἡ ἀξία κάθε οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ εἶναι ὅλως σχετικῆς καὶ ὑποκειμενικῆς φύσεως. Καὶ ὄχι μόνον δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη ἀντικειμενικῆς ἐξισώσεως μεταξὺ τῶν ἀνταλλασσομένων ἀξιῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὑποκειμενικῆς ἀπόψεως τῶν συναλλασσομένων, ἀφ' οἴασδήποτε ἐκουσίας συναλλαγματικῆς πράξεως προκύπτει ἐν κέρδος, μία ὑποκειμενικὴ ὠφέλεια δι' ἀμφοτέρους τοὺς συναλλασσομένους.

Π. Χ. Ὁ Α ἔχει ἀγαθὸν τι α, τὸ ὁποῖον ἔχει δι' αὐτὸν τὴν ὑποκειμενικὴν ἀξίαν ξ. Ὁ Β ἔχει ἕτερον ἀγαθὸν β, τὸ ὁποῖον ἔχει δι' αὐτὸν τὴν ὑποκειμενικὴν ἀξίαν φ. Ὁ Α λοιπὸν τότε μόνον ἠθέλεν ἀνταλλάξῃ τὸ ἀγαθὸν αὐτοῦ α ἔναντι τοῦ ἀγαθοῦ β τοῦ Β, ὅταν δι' αὐτὸν τὸ ἀγαθὸν β ἠθέλεν ἔχει μεγαλύτεραν ὑποκειμενικὴν ἀξίαν ἀπὸ τὸ ἀγαθὸν αὐτοῦ α, δηλαδή, ὅταν δι' αὐτὸν ἡ ἀξία τοῦ ἀγαθοῦ β ἠθέλεν εἶναι $\xi + \mu$. Ὁ δὲ Β τότε μόνον ἠθέλεν ἀνταλλάξῃ τὸ ἀγαθὸν αὐτοῦ β ἔναντι τοῦ ἀγα-

θοῦ α τοῦ Α, ὅταν δι' αὐτὸν τὸ ἀγαθὸν α ἤθελεν ἔχει μεγαλυτέραν ἀξίαν ἀπὸ τὸ ἀγαθὸν αὐτοῦ β, δηλαδή, ὅποταν δι' αὐτὸν ἡ ἀξία τοῦ ἀγαθοῦ α ἤθελεν εἶναι φ + λ.

Τὸ κέρδος, λοιπόν, τοῦ ἐνὸς δὲν ἔχει ἀντίστοιχον οὐδεμίαν ἀπώλειαν τοῦ ἄλλου, ἀλλά, τοῦναντίον, εἰς πᾶσαν ἐκουσίαν συναλλαγματικὴν πράξιν ἀμφοτέροι οἱ συναλλασσόμενοι τῷ ὄντι ἀποκομίζουν ἐν διπλοῦν κέρδος. Κατὰ συνέπειαν, ἀπὸ καθαρῶς οἰκονομικῆς ἀπόψεως (δηλαδή, ὑποκειμενικῆς ἀπόψεως) πᾶσα συναλλαγή εἶναι εἶδος παραγωγικῆς πράξεως, καθ' ὅσον δι' αὐτῆς αἱ ἀξίαι τῶν ἀνταλλασσομένων ἀγαθῶν αὐξάνονται.

Ἡ ταυτόχρονος, λοιπόν, ἐφαρμογὴ τῆς φιλοσοφίας τῆς σχετικότητος καὶ ὑποκειμενικότητος εἰς τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν ὑπὸ τῶν τριῶν διασήμων οἰκονομολόγων (τοῦ Γαλλο-ἑλβετοῦ Βαλράς, τοῦ Ἑγγλοῦ Τζίβονς καὶ τοῦ Αὐστριακοῦ Μέγκερ) (1) κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ τελευταίου τρίτου τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, φαίνεται ἔχουσα βαρυσημάντους συνεπείας δι' ὅλην ἐν γένει τὴν κοινωνικὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων. Δυστυχῶς, ὅμως, οἱ ἀνωτέρω οἰκονομολόγοι δὲν κατώρθωσαν νὰ συναγάγωσιν ἐξ αὐτῆς παρὰ μερικὰς μόνον ἀληθείας δευτερευούσης σημασίας. Ὅλοι δὲ οἱ μετέπειτα οἰκονομολόγοι, εἴτε παρασυρόμενοι ἀπὸ τὸ ὅλον ἐξογκούμενον ρεῦμα τῆς σοσιαλιστικῆς καὶ ἐθνικοσοσιαλιστικῆς ἰδεολογίας, εἴτε ἐνασχο-

(1) Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ Condillac εἰς τὸ ἔργον του «Τὸ Ἐμπόριον καὶ ἡ Κυβέρνησις», (1776, I P. ch. 1) ἀναπτύσσει μίαν ὑποκειμενικὴν θεωρίαν τῆς ἀξίας, καὶ ὅτι πολὺ πρὸ αὐτοῦ ὁ σχετικιστὴς Πρωταγόρας εἶχε διατυπώσῃ τὸν γενικὸν ἐπιστημολογικὸν κανόνα τοῦ «πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος, τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστιν, τῶν δὲ οὐκ ὄντων ὡς οὐκ ἔστιν».

λούμενοι μὲ τὴν ἡρωϊκὴν, ἀλλ' ὅλως παθητικὴν ἄμυναν τοῦ καταρρέοντος φιλελευθερισμοῦ, δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐννοήσουν ὅτι ἐπὶ τῶν βάσεων τῆς φιλοσοφίας ταύτης θὰ ἦτο δυνατόν κάλλιστα νὰ ἀνεγείρη τις ἐκ νέου ἐν ἐντελῶς ἀπόρθητον ἔργον τῆς φιλελευθέρου ιδεολογίας.

«Λείπεται ἄρα ἰδεῖν εἰ δόξα, λέγει ὁ πρακτικὸς Ἀριστοτέλης εἰς τὸ ἔργον τοῦ 'Περὶ Ψυχῆς' (428 α18), γίνεται γὰρ δόξα καὶ ἀληθὴς καὶ ψευδής. Ἄλλὰ δόξη μὲν ἔπεται πίστις (οὐκ ἐνδέχεται γὰρ δοξάζοντα οἷς δοκεῖ μὴ πιστεύειν), τῶν δὲ θηρίων οὐδενὶ ὑπάρχει πίστις, φαντασία δὲ πολλοῖς. Ἐτι πάση μὲν δόξη ἀκολουθεῖ πίστις, πιστεῖ δὲ τὸ πεπεισθαι, πειθοῖ δὲ λόγος· τῶν δὲ θηρίων ἐνίοις φαντασία μὲν ὑπάρχει, λόγος δ' οὐ». Τὴν δόξαν, λοιπόν, δηλαδή τὴν ὅλως σχετικὴν καὶ ὑποκειμενικὴν ἀλήθειαν ἀκολουθεῖ ἢ πίστις, τὴν πίστιν ἢ πεποίθησις, τὴν δὲ πειθῶ ἢ λογικὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ἀπὸ τὰς σχετικὰς λοιπὸν καὶ ὑποκειμενικὰς τῶν ἀνθρώπων ἀληθείας ὡς ἀφετηρίαν, δὲν δύναται κανεὶς νὰ φθάσῃ εἰς οὐδεμίαν ἀπόλυτον ἀντικειμενικὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἀπλῶς εἰς τὴν πίστιν. Ὡς καὶ ὁ διάσημος Σκῶτος φιλόσοφος Δ. Χιούμ διὰ τῆς ἐπιστημολογικῆς του κριτικῆς δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξέλθῃ τῶν ὁρίων τῆς πίστεως (belief). Τὴν πίστιν ὅμως πάντοτε ἀκολουθεῖ ἢ πεποίθησις καὶ τὴν πειθῶ ἢ λογικὴ, διὰ τῆς ὁποίας οἱ ἄνθρωποι συνήθως νομίζουν, ὅτι θὰ ἠδύναντο νὰ ὑπερβῶσι τὰ ὅρια τῆς πίστεως.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι οἱ ἄνθρωποι προσπαθοῦν πρὸς ἀτομικὸν αὐτῶν ὄφελος νὰ ἐπηρεάσουν τοὺς συνανθρώπους των. Ἄλλὰ καὶ πᾶσα συναλλαγματικὴ πρᾶξις ὄχι μόνον ἀναιρεῖ τὴν ὑπαρξιν μεμονωμένων ἀνθρώπων, ἀλλὰ, ταῦτοχρόνως, προϋποθέτει καὶ τὴν ὑπαρξιν δύο τοῦλάχιστον ἐν ἐπικοινωνίᾳ εὕρισκομένων ἀνομοίων ἀν-

θρώπων μὲ διάφορα ἀτομικὰ συμφέροντα. Εἰς πᾶσαν, λοιπόν, ἐκουσίαν συναλλαγματικὴν πράξιν, ὡς ἐκ τῆς σχετικότητος καὶ ὑποκειμενικότητος κάθε εἴδους οἰκονομικῆς ὠφελείας, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι, πρὸς πληρεστέραν ἱκανοποίησιν τοῦ ἀτομικοῦ μας συμφέροντος, ὅπως προηγουμένως ὄχι μόνον προσπαθήσωμεν νὰ ἱκανοποιήσωμεν τὸ ἀτομικὸν συμφέρον τῶν μεθ' ἡμῶν συναλλασσομένων ἀνθρώπων, ἀλλὰ, ταῦτοχρόνως, ὅπως πείσωμεν αὐτοὺς ὅτι, τῷ ὄντι, διὰ τῆς ἀποδοχῆς τῶν προσφορῶν μας τὸ ἀτομικὸν αὐτῶν συμφέρον θὰ ἱκανοποιεῖτο πληρέστερον.

Ἐάν, λοιπόν, τὰ μέλη μιᾶς κοινωνίας, ὡς καὶ αἱ διάφοροι ἀλλόφυλοι κοινωνίαι, εἶναι ἀλληλεξάρτητα, καὶ μόνον ἐν εἶδος σχετικῆς καὶ ὑποκειμενικῆς ὠφελιμότητος, ὡς ἐπίσης καὶ μία ἐν γένει σχετικὴ ἀλήθεια, διέπη τὸ πᾶν, τότε ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν τῶν ἐπιστημολογικῶς σχετικῶν καὶ ὑποκειμενικῶν ἀληθειῶν θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἰδρῦσῃ καὶ μίαν νέαν φιλοσοφίαν τῆς δημοκρατίας, ὡς ἐπίσης καὶ μίαν νέαν ἐν γένει πρακτικὴν οἰκονομικοπολιτικὴν φιλοσοφίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ βία, ὁ πόλεμος, ὁ σοσιαλισμός, ὁ φασισμός, ὁ ἐθνικοσοσιαλισμός, ὁ δικτατορισμός, ὁ προστατευτισμός κτλ. ἤθελον τελείως παραμερισθῆ ὡς πρωτόγονα καὶ κτηνώδη μέσα πρωτογόνου καὶ κατ' ἐξοχὴν κτηνώδους ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος δὲν κατώρθωσεν εἰσέτι νὰ ἐννοήσῃ τὴν καθ' αὐτὸ ἀποστολὴν καὶ ἐξέλιξιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐπὶ τῆς γῆς.

Διότι, ἐάν, τῷ ὄντι, τὸ πᾶν διέπεται εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον ἀπὸ μίαν ἐκ τῶν προτέρων ἀκαθόριστον σχετικότητα (σχετικοτήτων) καὶ ἐὰν πᾶσα ἐπικοινωνία μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων δὲν δύναται ἄλλως νὰ πραγματοποιηθῆ, εἰ μὴ διὰ τῆς βίας, εἰ μὴ μόνον μέσῳ τῆς σχετικῆς καὶ ὑποκειμενικῆς ὠφελιμότητος τῶν συναλλαγματικῶν πράξεων, τότε πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γνωρίζῃ τις ἐκ:

τῶν προτέρων τὰ ἀποτελέσματα τῆς οικονομικῆς δραστηριότητος τῶν ἀνθρώπων ; Πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἡμπορῇ κανεὶς ἐκ τῶν προτέρων νὰ διοργανώσῃ αὐτὸ τὸ ὅποιον δὲν ἐξαρτᾶται οὔτε ἀπὸ καμμίαν ἀντικειμενικὴν ὠφελιμότητα οὔτε ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τὴν ὑποκειμενικὴν καὶ ὅλως σχετικὴν αὐτοῦ «δόξαν», ἀλλὰ, ταῦτοχρόνως, ἀπὸ τὰς ὑποκειμενικὰς δοξασίας τῶν παρόντων συγκοινωνῶν του καὶ ἀπὸ τὰς δοξασίας τῶν γενεῶν τοῦ παρελθόντος καὶ μέλλοντος ;

Δύναται τις, τῷ ὄντι, νὰ εἶναι τίμιος καὶ νὰ ἐμπνέεται ἀπὸ τὰ πλέον ἀλτρουϊστικὰ αἰσθήματα ἔναντι τῶν συνανθρώπων του, ἀλλ' ἡ τιμότης, ἡ ὁποία, ἄλλωστε, ἀπὸ ἐπιστημολογικῆς ἀπόψεως δὲν δύναται νὰ εἶναι κατὶ περισσότερον ἀπὸ μίαν ἐπίσης σχετικὴν καὶ ὑποκειμενικὴν δοξασίαν, δὲν ἐξαρκεῖ ὅπως δι' αὐτῆς καταστήσῃ ὅλους τοὺς συνανθρώπους του ὑλικῶς καὶ ψυχικῶς εὐτυχεῖς. *Chacun est à sa façon heureux.* Κάθε ἄνθρωπος ἔχει τὸν ἰδικόν του τρόπον μὲ τὸν ὅποιον δύναται νὰ εἶναι εὐτυχής. Δι' αὐτὸ δὲ πολλάκις, ἐὰν ὄχι πάντοτε, προσπαθῶν τις διὰ τῆς βίας νὰ καταστήσῃ τοὺς συνανθρώπους του εὐτυχεῖς, κατορθώνει τὸ ἀντίθετον.

Σήμερον, ὅμως, εἶναι τοῦ συρμοῦ κάθε ἀγράμματος «τσαρουχᾶς», κάθε αἰμοβόρος «καραμπινιέρος», κάθε τυχοδιώκτης ἐλαιοχρωματιστής, τῶν ὁποίων οἱ κτηνώδεις σκοποὶ δὲν δύνανται νὰ πραγματοποιηθοῦν παρὰ μόνον διὰ τῶν διαφόρων ἀπολυταρχικῶν μέσων τῆς βίας, νὰ καταφέρεται ἔναντιον τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ καὶ ἐν γένει τῆς δημοκρατικῆς καὶ φιλειρηνικῆς ιδεολογίας. Μεγάλοι, ἄλλωστε, καὶ σοφοὶ ὄντως ἄνδρες, ὡς ὁ Λάϊμπνιτς, ὁ Κάντ, ὁ Φίχτε, ὁ Χέγγελ κλπ. δὲν παρέλειψαν, δυστυχῶς, νὰ μᾶς ἀποδείξουν, ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι κατὶ

ερισσότερον ἀπὸ ἀναγκαῖον κακὸν καὶ ὅτι ἡ δημοκρατία δὲν δύναται νὰ καταλήξῃ εἰς ἄλλο τι εἰ μὴ εἰς τὴν ημαγωγίαν καὶ τὴν ὀχλοκρατίαν.

Ἡ δημοκρατία, διατείνονται οἱ νεώτεροι ἀντιδραστικοὶ συγγραφεῖς, εἶναι τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὸν σοσιαλισμὸν καὶ τὸν κομμουνισμόν. Ἡ δημοκρατία ἀναπτύσσει τὴν ημαγωγίαν καὶ ὁ ὑπὸ τῶν ημαγωγῶν ἢ σοσιαλιστῶν καθοδηγούμενος ἀμαθὴς καὶ ἄξεστος ὄχλος ζῆς βάρος τῶν εὐπόρων καὶ οἰκονομικῶς ἱκανῶν, οὕτω δὲ ελικῶς κάθε κοινωνικὸς ὀργανισμὸς καταστρέφεται. Ἡ δημοκρατία κατέστρεψεν αὐτὸν τὸν θαυμάσιον πολιτικὸν τῆς ἀνθρωπότητος, τὸν ὁποῖον οἱ ἔνδοξοι πρόγονοί ας κατώρθωσαν νὰ ἀνεγείρουν ἐν μέσῳ ἑνὸς χάους αρβάρων καὶ δουλοπρεπῶν λαῶν. Δὲν ὑπάρχει ἐλάττωμα, δὲν ὑπάρχει ἀμάρτημα, δὲν ὑπάρχει σφάλμα, ἐν ὑπάρχει κακούργημα, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ἔχη προστεθῆς τὸ παθητικὸν αὐτοῦ τοῦ τόσο καταφρονουμένου ἡμερον πολιτικοῦ θεσμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ποῖον δὲ εἶναι τὸ ἐνεργητικὸν αὐτῆς τῆς ἐξ ἐμβρύου ἀ τοῦ μικροβίου τῆς ὀχλοκρατίας μεμολυσμένης δημοκρατίας; «Ζήτω ἡ Δημοκρατία» καὶ τίποτε ἄλλο ἀπολύτως. Δηλαδή, μία κενὴ καὶ ἀνόητος αἰσθηματολογία, ἡ ποία φαίνεται νὰ ἔχη ὡς πραγματικὸν καὶ ἀπτόν περιεχόμενον μόνον τὴν συμφεροντολογίαν ὀρισμένων κοινωνικῶν ὀμάδων καὶ τίποτε περισσότερον.

Δι' ἡμᾶς, ὁ δημοκρατικὸς θεσμὸς εἶναι, τῷ ὄντι, ἐπιβαρημένος μὲ κάθε ἀμάρτημα καὶ ἐλάττωμα, τὰ ὁποῖα ἐχθροὶ αὐτοῦ ἐπιρρίπτουν εἰς αὐτόν. Ἡ δημοκρατία ἐν εἶναι, δι' ἡμᾶς, τὸ κάλλιστον τῶν καλλίστων πολιτευμάτων, ἀλλὰ τὸ ὀλιγώτερον κακὸν καὶ ἐλαττωματικὸν πρὸ κάθε ἄλλο πολίτευμα, τὸ ὁποῖον μέχρι σήμερον ἡ ἀνθρωπότης ἔτυχεν νὰ ἐπινοήσῃ καὶ ἀναπτύξῃ. Διὰ τῆς

δημοκρατίας, τῷ ὄντι, ὀδηγούμεθα συνήθως εἰς τὴν ὀχλοκρατίαν καὶ τὸν κομμουνισμόν, ἀλλὰ διὰ τῶν ἄλλων, ὄλων, περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον ἀπολυταρχικῶν καὶ ἀριστοκρατικῶν πολιτευμάτων οἱ ἄνθρωποι τελικῶς ὠδηγήθησαν ἢ εἰς τὴν μοιραίαν καταστροφὴν ἢ εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δημοκρατίας.

Διὰ τῆς ἐξελίξεως τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς δημοκρατίας εἰς τὴν ὀχλοκρατίαν, ναὶ μὲν ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ κοινωνία κατέστράφη, ἀλλὰ προτοῦ καταστροφῆ, διὰ τοῦ κατηραμένου τούτου θεσμοῦ ἐπετεύχθη ὅπως πᾶς ἐλεύθερος Ἕλλην ἐν παντὶ δικαίῳ χαρακτηρίζῃ πάντα μὴ Ἕλληνα ὡς βάρβαρον. Ἡ μήπως ἡ ἀριστοκρατουμένη Σπάρτη ἐπέτυχε νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἄνευ οὐδενὸς ἐκπολιτιστικοῦ περιεχομένου ζωὴν τῆς περισσότερον τοῦ δημοκρατουμένου ἢ, μᾶλλον, ὀχλοκρατουμένου θείου ἄστεως τῆς σοφῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς; Μήπως, ὅταν κατὰ τὸν ἕκτον ἀκόμη αἰῶνα μετὰ Χριστὸν ἡ Σπάρτη δὲν ὑφίστατο πλέον οὔτε ὡς γεωγραφικὸν σημεῖον, αἱ Ἀθηναί, παρ' ὄλην τὴν πολιτικὴν αὐτῆς κατάπτωσιν, δὲν ἐξηκολούθουν νὰ εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν πνευματικὸν κέντρον τῆς τότε Εὐρώπης; Ὅλα αὐτά, ὅμως, εἶναι ἱστορικὰ ζητήματα ὅλως σχετικῆς καὶ ὑποκειμενικῆς φύσεως, τὰ ὅποια, ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῆς ἱστορικῆς ἐκτιμήσεως—ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι στηρίζεται ἐπὶ τῆς ὑποκειμενικῆς ἀντιλήψεως τῶν γεγονότων ἢ, μᾶλλον, ἐπὶ τῶν ἀπὸ διαφόρους ἀπόψεις σχηματισθεισῶν παραδόσεων—δὲν φαίνεται νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ μᾶς δώσουν κατηγορηματικὴν τινὰ ἀπόφασιν ὡς πρὸς τὰ διάφορα πολιτεύματα. Θὰ ἔπρεπε, λοιπόν, νὰ ἐξετάσῃ τις τὸ παρὸν ζήτημα ἀπὸ μιᾶς ἄλλης ἀπόψεως, πλέον γενικῆς, ἀλλά, ταῦτοχρόνως, ἀπηλλαγμένης ἀπὸ τὰς αὐθαιρέτους προτιμήσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἱστορικῶν παραδόσεων.